

De Top-100 op de beroepsprestigeschaal

Prof.dr. A. (Arno) F.A. Korsten

28 mei 2017

Bestaat er onderscheid in beroepsstatus en zo ja, welke beroepen hebben de hoogste status op een beroepsprestigeschaal van de bevolking? Wat is de rangorde? Verschuift die in de tijd: welk beroep stijgt of daalt in de tijd? Daarover gaat deze tekst.

Aanleiding voor de bezinning is het feit dat lerarenorganisaties in mei 2017 moord en brand schreeuwden over hun dalende positie op de beroepsprestigeschaal, meer salaris willen en minder werkdruk. Er wordt ook weer gesproken over het lerarentekort. De organisaties zetten staatssecretaris van onderwijs Sander Dekker (kabinet-Rutte II) onder druk om iets aan hun positie te doen. Die acties roepen de vraag op wat een prestigeschaal eigenlijk is.

Voor iemand die sociologie studeerde, is het boeiend weer eens in de thematiek van sociale stratificatie te duiken, een klassiek leerstuk uit de sociologie.

Ongelijkheid

In een tijd waarin bepaalde politieke partijen in discussie brengen dat teveel sprake zou zijn van ongelijkheid van inkomens van huishoudens is het nuttig ook eens te kijken naar de status van beroepen waarop dat inkomen vermoedelijk gebaseerd is.

Deze blik richten op *beroepsstatus* is ook nuttig omdat in Nederland vaak gezegd wordt dat 'wie de kop boven het maaiveld uitsteekt' er rekening mee moeten houden dat die kop eraf gehakt wordt. Dat maakt nieuwgierig om welke koppen het dan gaat, welke beroepen er bovenuit steken. Is dat de in de ogen van sommigen de veel teveel verdienende beroepsvoetballer of misschien de disk jockey die in dienst van een publieke omroep meer verdient dan de Balkenende-norm aangeeft en wel veel meer dan de premier van dit land?

Verderop zal blijken dat een beroepsstatus- of beroepsprestigeladder, opgesteld door opvattingen van de bevolking te bundelen, niet gelijk staat aan een inkomensladder. Het zijn helemaal niet de veelverdieners onder de beroepsvoetballers en de disc jockeys die hoog staan in de top-100 van beroepsprestige. Dat kan direct al gesteld worden. De Nederlandse bevolking is nuchter. Burgers erkennen blijkbaar dat beroepsprestige meer is dan 'een talent om tegen een bal te trappen'.

Je kunt ook anders kijken naar beroepsprestige: welk beroep is blijkbaar, in de ogen van de Nederlandse bevolking, boven elke twijfel verheven en is prestigieus? Wie staat bovenaan op de beroepsprestigeladder? Is dat misschien de ICT-specialist, de chirurg, de leraar, de acteur, de nieuwslezer(es) of de verkoper van de daklozenkrant? En, hoe scoren ambtenaren en bestuurders? En wie staat onderaan?

Welk beroep kent een dalend prestige? Is dat het beroep van eerstegraadsleraar in boven- en onderbouw van de havo, het vwo en het gymnasium?

Beroepsprestige of niet, ongelijkheid mag in Nederland niet echt, wordt wel gezegd. Althans niet openlijk. Er wordt nauwelijks nog gesproken over 'bazen', 'superieuren', 'knechten', 'ondergeschikten', 'onmaatschappelijken', 'schooiers'. In bijna alle samenlevingen bestaat echter ongelijkheid in termen van opleiding, inkomen en toegekend beroepsprestige.

In werkelijkheid bestaat er zelfs zichtbare en gewenste ongelijkheid in vereisten om een beroep te *mogen* uitoefenen. Niet iedere econoom mag zich accountant noemen en niet elke jurist is advocaat, notaris of rechter. Om advocaat te worden, moet men nog aan de *vervolgstudie* na een academische studie in de rechtsgeleerdheid voltooid te hebben. En een arts zal zich, na een reguliere studie geneeskunde en het lopen van stages, moeten *specialiseren* om misschien ooit chirurg of internist te kunnen worden. We nemen aan dat dit inwerkt op de beroepsprestigeladder en burgers dit zien.

De *risico's* die aan beroepen verbonden zijn of eraan toegekend wordt, spelen ook een rol. Deze risico's zijn niet gelijk over alle beroepen verdeeld. Een groenteboer kent ook andere risico's dan een scheepskapitein of piloot. Die factor kan ook een rol spelen. Denk aan het vak van verkeersvlieger dat in de ogen van kenners veilig is, maar in de ogen van veel burgers toch risicovol. Het beroep van medisch specialist is ook risicovol. Een arts heeft te maken met leven en dood. Een foutieve diagnose of ingreep kan grote gevolgen hebben voor de patiënt en de reputatie van de arts.

Voor veel beroepen is daarom naast een opleiding veel *ervaring* vereist, die inwerkt op het beroepsprestige. Het is alleen voor de besten weggelegd om dat traject te doorlopen. Niet zelden gaat het om een langdurige opleiding met dito ervaring. Wie het tot hoogleraar wil brengen, een beroep dat in 1954 nog op plek één van de beroepsstatusschaal stond (Kuiper, 1954; Sixma en Ultee, 1983), zal vooraf zeker tien jaar moeten studeren, onderzoek moeten doen en onderwijs geven in alle fases van de bachelor- en masterstudie. De kandidaat moet zich weten te onderscheiden. De selectie is zwaar: vwo-diploma halen, een universitaire studie met goede cijfers doorlopen, daarna vervolgstudies doen en publiceren in vaktijdschriften over verricht onderzoek, promoveren en zo een graad halen ('doctor'), daarna bewijzen dat men niet alleen bekwaam is op het vlak van onderzoek maar ook op dat van onderwijs en management. Zich onderscheiden door een excellent of goed proefschrift te schrijven is belangrijk. En als dat allemaal positief is verlopen, volgt een selectieproces met een brede commissie, worden referenties ingewonnen en wordt mogelijk een assessment in gang gezet. Wie eenmaal geselecteerd is, wordt geacht een oratie te houden, bij te dragen aan een onderzoeksprogramma of trekker daarvan te zijn, onderzoek te verrichten en promovendi te begeleiden, het vakgebied te versterken door bij te dragen aan beoordelingsprocedures voor toekenning van onderzoeksgelden en prijzen. En ga zo maar door.

Onderwerp

Iemand's plaats op de maatschappelijke ladder valt volgens de socioloog Van Heek af te meten aan het prestige van diens beroep. 'Het beste argument voor de hantering van deze maatstaf was dat er volgens gegevens van de burgerlijke stand in Enschede vaak *binnen* de aldus vastgestelde sociale laag werd gehuwd. Van Heeks medewerkers gaven hetzelfde antwoord. De beroepsprestigeladder voor Nederland in 1953 van Vercrujssse werd gevalideerd door de trouwtabel van Van Tulder voor Nederland in 1954', aldus Wout Ultee (1987: 125). Sociale stratificatie volgens beroepsprestige bestond en bestaat ook decennia later. En er is dus onderscheid mogelijk in het beroepsprestige.

Deze beschouwing gaat over de maatschappelijke ladder in de vorm van het prestige dat Nederlandse bevolking toekent aan beroepen. Er volgt verderop een *beroepsprestigeladder*, die we ook een *statusladder van beroepen* kunnen noemen.

Naar het beroepsprestige is onderzoek gedaan in 1954, 1982, 2006 en 2016. Van Heek (1945), Kuiper (1954), Van Tulder (1962), en Sixma en Ultee (1983) maakten zich op dit terrein eerder al verdienstelijk. Er valt dus een vergelijking in de tijd te maken.

De meest actuele ranglijst is gemaakt door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in Maastricht, het beleidsadviesbureau Ecorys en onderzoeksbureau Kantar Public (voorheen TNS Nipo).

Traditie: onderzoek naar stijging en daling op de maatschappelijke ladder

De cijfers waarop onze conclusie gebaseerd is, zijn verzameld door een onderzoeksinstituut op het vlak van arbeidsmarktonderzoek. In welke traditie bevindt dit onderzoek zich?

Met onderzoek naar de beroepsprestigeladder wordt aangesloten op een traditie van onderzoek naar *sociale stratificatie*, anders gesteld naar rangstanden. De socioloog Frederik van Heek (Fré voor intimi) ontwikkelde in zijn studie '*Stijging en daling op de maatschappelijke ladder. Een onderzoek naar de verticale sociale mobiliteit*' uit 1945 een methode om de sociale stratificatie langs de lijnen van beroepsgroepen ('rangstandenonderzoek') te meten. Deze beroepsgroepenhierarchie behoorde volgens Van Heek bij de moderne, hoog geïndustrialiseerde samenleving. Zowel nationaal als internationaal. Volgens Van Heek zouden in een moderne samenleving niet afkomst of milieu, maar opleiding, kennis en vaardigheden de sociale positie van individuele personen *horen* te bepalen. Uit zijn onderzoek bleek overigens dat de sociale mobiliteit in Nederland in die tijd, vlak na de Tweede Wereldoorlog, nog gering was.

Van Heek werd in 1948 hoogleraar in Leiden. Daar zou hij gedurende ongeveer een kwart eeuw het onderzoek naar sociale mobiliteit voortzetten. Het werd niet alleen het onderwerp van zijn inaugurale rede '*Klassen- en standenstructuur als sociologische begrippen*', maar van een heel onderzoeksprogramma. Er volgden van Van Heek en zijn leerlingen (IJzerman, Vercrujisse, Van Tulder, Van Hulten en anderen) tal van publicaties, onder andere over de sociale stratificatie van plaatsen als Enschede, Zwolle en Eindhoven. Verder werden studies verricht naar sociale beroeps categorieën, waarvan een deel in 1958 gebundeld is in het verzamelwerk '*Sociale stijging en daling in Nederland I*'.

Vermelding verdient ook het onderzoek van de 'Leidse school' op het gebied van de arbeidsmobiliteit. Onder supervisie van Van Heek werd onderzoek gedaan naar de havenarbeiders van Amsterdam en Rotterdam (door P.J.A. ter Hoeven). Een researchteam onder leiding van Th.J. IJzerman hield zich bezig met de sociologische achtergronden van de Twents-Achterhoekse textielindustrie.

In het verlengde van het onderzoek naar sociale mobiliteit lag het 'talentenproject', een onderzoek naar het verband tussen milieu, schoolkeuze en schoolgeschiktheid. Dit onderzoek, gestart in 1961, werd in 1968 afgesloten met de publicatie van '*Het verborgen talent*'. De hypothese van de onderzoekers was dat veel voor scholing geschikte kinderen uit

lagere sociale milieus ten onrechte niet doorstroomden naar het voortgezet en hoger onderwijs. Daardoor ging talent verloren, en dat was in de ogen van Van Heek en de zijnen onrechtvaardig en ondoelmatig tegelijk. Aangezien opleiding, kennis en diploma's in de meritocratische samenleving de graadmeter voor geschiktheid vormden, werd de school beschouwd als het instrument bij uitstek voor de modernisering van de Nederlandse sociale verhoudingen. Volgens de onderzoekers diende de toegang tot voortgezet en hoger onderwijs dan ook te worden gedemocratiseerd.

Het onderzoek naar beroepsprestige van Van Heek en anderen leidde tot tal van bevindingen. Enkele willen we hier noemen bij wijze van smaakmaker.

1. Bij het beoordelen van plaatsgenoten in Enschede maar ook in andere gemeenten als Sassenheim bleek dat burgers *maatstaven voor sociaal aanzien* gebruiken, die verwijzen naar beroep en prestatie. Het ene beroep heeft meer *'standing'* dan het andere op grond van het aan een beroep toegekend prestige. Er blijkt daadwerkelijk sprake van een prestigerangschikking van bepaalde beroepen en beroepsbeoefenaren. En tussen die rangschikkingen in Enschede en Sassenheim bleek veel overeenkomst. Dat blijkt uit onderzoek van Van Heek (Enschede) en Gadourek (Sassenheim). Van Doorn en Lammers nemen die conclusies over in hun bekende boek *'Moderne sociologie'* (vierde druk, 1964: 67).
2. Het percentage van de mannelijke beroepsbevolking met een lager beroepsprestige is tussen 1919 en 1954 *afgenomen* en dat met een hoger prestige *toegenomen* (Ultee, 1987: 126). Aannemelijk is dat deze conclusie als gevolg van een enorme toename aan gevolgde hogere opleidingen en toenemende intellectuele eisen die aan de beroepsuitoefening worden gesteld, tot de huidige tijd is door te trekken. Veel arbeid ontwikkelde zich tot hoofdarbeid.
3. Er zijn *meer dimensies* van sociale stratificatie dan beroepsprestige. Denk aan de adel. Wie qua geboorte van adel is, krijgt van oudsher een bepaald aanzien 'toegekend' dat nog los staat van een adellijk persoon van opleiding is en vakmatig doet. Denk ook aan het erven van kapitaal ('oud geld?') en de bijdragen die een – al of niet adellijke - familie in de geschiedenis heeft geleverd aan het openbaar bestuur, aan de functie vervulling in het maatschappelijk leven en aan charitas.

Het onderzoek naar statusverschillen wordt in de sociologie steevast gerekend tot het algemenere thematiek van *sociale stratificatie*. Een type onderzoek naar statusverschillen is kwantitatief gericht en heeft betrekking op beroepsprestige (Wilterdink en Van Heerikhuizen, 1993: 2009). Beroepsprestige verwijst naar het aanzien dat aan beroepen wordt toegekend. De beroepsprestige hiërarchie is wel beschouwd als de centrale indicator van sociale stratificatie in het algemeen, omdat deze nauw verbonden is met verschillen in opleiding en inkomen en 'daar mede uitdrukking aan geeft'. In de onderzoeken op dit terrein wordt aan een groot aantal mensen vragen over een reeks beroepen gesteld, waarna de antwoorden verwerkt worden in een *gemiddelde prestigescore* per beroep. In 1982 is aan een steekproef uit de Nederlandse bevolking de vraag voorgelegd om een aantal beroepen te rangschikken 'op het aanzien dat in onze maatschappij aan verschillende beroepen wordt toegekend'. Dat leverde een beroepsprestigeladder van 116 beroepen op variërend van

chirurg, rechter, hoogleraar, maatschappelijk werkster en treinconducteur tot winkelbediende, postbode, groenteboer, schoorsteenveger en vuilnisman (Sixma en Ultee, 1983).

Internationaal-vergelijkend onderzoek

Het vergelijken van de bevindingen van onderzoek in verschillende landen toont grote overeenkomsten in de beroepsprestigeladders. Overal genieten blijkens deze studies medisch specialisten, rechters en professoren een hoog prestige en ongeschoolde (hand)arbeiders een laag prestige. Daar tussenin bevinden zich de afdelingschefs en de loodgieters. Deze bevindingen zijn in relatie te zien tot onderwijsstelsels en bureaucratische structuren. Vooral opleidingsverschillen blijken nauw samen te hangen met het beroepsprestige. En die zijn weer nauw verbonden met gezagshiërarchieën in bureaucratische organisaties.

De rangorde van beroepsprestige 2016

Wat is nu de top-100 qua beroepsprestige? In de eerste kolom staat de positie van het beroep op de totale rangordening. In de tweede kolom staat de bijbehorende score op de schaal van de beroepenladder. Die loopt van 0 tot en met 5,57. Daaruit is er nog een relatieve score berekend (in de derde kolom) zodat duidelijk wordt hoe dicht een beroep bij de top van de schaal zit. Als die 100 % bedraagt dan zit een beroep aan de top en als die 0% bedraagt, bevindt een beroep zich helemaal aan de onderkant van de schaal.

Figuur: Beroepsprestigeladder 2016

	Schaalscore op ladder	Relatieve schaalscore
1 chirurg	0,05	99,04
2 rechter	0,11	97,96
3 burgemeester	0,13	97,58
4 internist	0,29	94,82
5 advocaat	0,39	93,05
6 directeur, industriële onderneming	0,65	88,34
7 notaris	0,67	88,03
8 verkeersvlieger (pilot)	0,69	87,63
9 huisarts, zelfstandig gevestigd	0,72	87,06
10 hoogleraar	0,73	86,95
11 radioloog	0,76	86,27
12 commissaris van politie	0,82	85,32
13 weg- en waterbouwkundig ingenieur	1,09	80,41
14 commandant bij de brandweer	1,23	77,99
15 architect, zelfstandig gevestigd	1,23	77,87
16 medisch analist	1,25	77,51
17 tandarts	1,26	77,33
18 apotheker	1,26	77,29
19 dierenarts, zelfstandig gevestigd	1,38	75,15
20 beroepsmilitair, kolonel bij het leger	1,4	74,9

21 schooldirecteur vmbo\havo\vwo	1,48	73,44
22 chemicus, werkzaam op een laboratorium	1,5	73,05
23 psychotherapeut	1,5	73,02
24 bioloog, werkzaam op een instituut voor milieuonderzoek	1,54	72,37
25 profvoetballer	1,55	72,19
26 werktuigbouwkundig ingenieur	1,56	72,07
27 accountant, medewerker op een accountantskantoor	1,59	71,46
28 filiaalhouder van een bank	1,61	71,08
29 fysiotherapeut	1,64	70,63
30 hoofdverpleegkundige (inst. verstandelijk gehandicapten)	1,69	69,63
31 hotelmanager	1,69	69,6
32 schooldirecteur basisonderwijs	1,7	69,56
33 hoofdtrainer profvoetbal	1,7	69,5
34 makelaar	1,78	68,02
35 programmeur	1,79	67,86
36 management consultant	1,79	67,79
37 afdelingshoofd loonadministratie	1,83	67,12
38 schooldirecteur mbo	1,85	66,76
39 bedrijfsarts	1,86	66,53
40 hoofd facilitaire dienst in een ziekenhuis	1,87	66,46
41 verloskundige	1,87	66,42
42 verpleegkundige	1,91	65,69
43 leraar bovenbouw havo\atheneum\gymnasium (1e graads)	1,94	65,18
44 directeur openbare werken bij gemeente	1,99	64,33
45 pastoor\dominee	2,03	63,55
46 beroepsmilitair, sergeant bij het leger	2,08	62,68
47 politieagent	2,14	61,64
48 acteur	2,17	60,96
49 webdesigner	2,18	60,77
50 leraar vmbo en onderbouw havo\atheneum\gymnasium (2e graads)	2,23	59,96
51 effectenhandelaar	2,24	59,69
52 nieuwslezer bij de radio	2,27	59,23
53 vakbondsbestuurder	2,29	58,92
54 inspecteur milieuwetgeving	2,3	58,69
55 goud- en zilversmid	2,34	58,06
56 netwerkbeheerder	2,36	57,55
57 bedrijfsvoorlichter	2,37	57,53

58 journalist	2,37	57,41
59 leraar mbo	2,38	57,29
60 procesoperator (bedienen van processen in de chemische industrie)	2,39	57,08
61 elektricien, eigenaar elektrotechnisch bedrijf	2,39	57
62 maatschappelijk werker	2,41	56,75
63 directiesecretaresse	2,42	56,63
64 technisch tekenaar	2,44	56,15
65 bedrijfsleider van een café-restaurant	2,45	56,03
66 douane-ambtenaar	2,46	55,89
67 laboratoriumassistent	2,5	55,04
68 verzekeringsagent	2,53	54,66
69 leraar basisonderwijs	2,53	54,48
70 boekhouder	2,54	54,45
71 secretaresse	2,55	54,23
72 begrafenisondernemer	2,58	53,66
73 bedrijfsleider in een supermarkt	2,59	53,47
74 geluidstechnicus bij een omroeporganisatie	2,61	53,09
75 kok	2,64	52,55
76 winkelier, zelfstandig in aardappelen, groente & fruit	2,66	52,32
77 slager, eigenaar slagerij	2,71	51,41
78 keuringsambtenaar ijkwezen (controleren meetinstrumenten)	2,71	51,28
79 bibliothecaris, openbare bibliotheek	2,73	50,94
80 kraamverzorgende	2,75	50,68
81 agrariër land/tuinbouw, leidinggevend	2,75	50,64
82 ploegbaas in metaalconstructiebedrijf	2,88	48,36
83 kapper, eigenaar kapsalon	2,91	47,76
84 tandartsassistente	2,92	47,6
85 boswachter	2,94	47,3
86 docent lichamelijke opvoeding	2,94	47,24
87 acupuncturist, die geen arts is	2,98	46,41
88 eigenaar van kiosk, met postafhaalpunt	3	46,14
89 campingeigenaar	3,01	45,88
90 agrariër land\tuinbouw, klein bedrijf	3,05	45,27
91 eigenaar copyshop	3,05	45,21
92 verzorgende in dagopvang voor ouderen	3,06	45,05
93 gemeenteambtenaar op afdeling bevolking	3,06	45,05

94 scheepsmachinist op een visserijschip	3,06	45,05
95 fijnmetaalbewerker	3,06	44,99
96 melkveehouder	3,14	43,63
97 automonteur	3,15	43,43
98 gevangenenbewaarder	3,23	41,95
99 meubelmaker in een meubelfabriek	3,24	41,81
100 caféhouder	3,25	41,55
101 leerling- verpleegkundige	3,30	40,78
102 machinebankwerker	3,33	40,23

Bron: website De Volkskrant, 23 mei 2017; ook ROA, Ecorys en Kantar Public

Welk beroep het meeste prestige geniet

Chirurgen en rechters genieten volgens de Nederlandse bevolking in 2016 het *meeste* maatschappelijke aanzien, zeg prestige; niet de profvoetballers, televisiejournalisten of presentatoren. Chirurgen en rechters staan in 2016 op plaats één en twee van de beroepsprestigeladder, ook wel statusladder genoemd, zoals die in kaart is gebracht door Frank Cörvers en anderen (2017).

Op plaats drie staat de burgemeester van een grotere gemeente; op vier weer een medicus namelijk de internist; op vijf weer iemand uit de juridische branche, namelijk de advocaat; op plaats zes de directeur van een industriële onderneming; op plaats zeven de notaris; op acht de verkeersvlieger (piloot); op negen de zelfstandige huisarts; op tien de professor aan een universiteit; op elf vinden we de radioloog terug; en op twaalf de commissaris van politie; op dertien de weg- en waterbouwkundig ingenieur; op veertien de commandant bij de brandweer en op vijftien de architect (2017: 74). We zien dus dat veel academisch geschoold personeel hoog eindigt op de beroepsprestigeladder. Men name de wereld van specialisten in de gezondheidszorg, in de rechtsgeleerdheid en het universitair onderwijs scoren hoog.

Welke beroepen scoren in 2016 ook goed op de beroepsprestigeladder? De apotheker staat op plaats 18; de dierenarts op 19; de hotelmanager op plek 31; de schooldirecteur van een basisschool op nummer 32; de hoofdtrainer bij een profvoetbalclub op 33; de makelaar op 34; de bedrijfsarts op 35.

Wat zijn anno 2016 middenmoters op de beroepsprestigeladder? De pastoor/dominee bevindt zich op plaats 45 en de acteur op 48.

Bij de eerste vijftig op de beroepsprestigeladder is anno 2017 dus geen plaats voor de slager (plaats 77), kok (plaats 75), boekhouder (plaats 70), eigenaar van een bedrijf in de land- en tuinbouw (plek 90), automonteur (97), campingeigenaar (89), gevangenenbewaarder (plaats 98), verzorgende in de dagopvang voor ouderen (plaats 92) of een eigenaar van een copyshop (91).

Laag op de ladder

Hekkensluiters op de statusladder van beroepen zijn de 'medewerker strijkservice', de fabrieksmedewerker aan de lopende band en, op plaats 138, de vuilnisophaler. Dat blijkt uit de 'beroepsprestigeladder 2016', die in mei 2017 verscheen. Het is de derde keer dat de rangorde is samengesteld. De vorige lijsten dateren van 1982 en 2006.

Vergelijking in de tijd (1)

Chirurgen en rechters genieten volgens de Nederlandse bevolking het meeste maatschappelijke aanzien of prestige. Dat was al zo bij een meting onder de bevolking in 1982 maar ook in 2006 en in 2016 is dat nog zo. Ze staan op de drie meetmomenten op plaats één en twee van de beroepsprestigeladder, ook wel statusladder genoemd, zoals die in kaart is gebracht door Frank Cörvers en anderen (2017: 74). Burgemeesters stonden in 1982 nog op plaats vijf maar stijgen in 2006 naar plaats drie om die te consolideren in 2016. Ook advocaten behoren tot de top in 1982 (plek negen) en nog steeds in 2006 (plek negen) en 2016 (plek 5). Directeuren van een industriële onderneming stonden in 1982 op plek 10 maar staan in 2006 op plek zeven en in 2016 op zes.

Hoogleraren staan ook altijd prominent op de statusladder. In 1982 op plaats vier, in 2006 op plaats vijf en in 2016 op plaats tien.

Het aanzien van veel beroepen is vergeleken met tien jaar geleden min of meer constant gebleven. In de top vijftien is niet heel veel veranderd. Zo stonden chirurgen en rechters altijd al op plaats één en twee. De burgemeesters bezetten in 2006 de derde én vierde plaats; destijds werd nog onderscheid gemaakt tussen grote en kleine gemeenten, nu niet meer. Hoog op de lijst stonden en staan verder de internist (vier), advocaat (vijf), notaris (zeven) en hoogleraar (tien).

Ook is vast te stellen dat de beroepsprestigeladder uit 1982 in Nederland niet veel afweek van die in 1953. Toch moet niet worden gedacht dat er geen verandering was. Tussen 1953 en 1982 is bij voorbeeld het prestige van predikanten en pastoors gedaald. Gezien de ontkerkelijking in die periode verrast dat niet. Zien we iets dergelijks ook op latere tijdstippen?

We zijn na 1980 steeds meer in een 'risk society' beland. Dat betekent dat de samenleving steeds meer te maken kreeg met de opmars van economische afhankelijkheden (globalisering van productie en handel) en met meer afhankelijkheid van elektriciteit en gas en met informatie- en communicatietechnologie (die het kan begeven). Er deden zich meer crises en incidenten voor in termen van rellen, branden, rampen, trein- en andere verkeersongelukken, problemen bij evenementen, gijzelingen, terreur, cybercrime, overstromingen of droogte, aardbevingen (door gaswinning), stroomstoringen, huiselijk geweld. Zien we dit terug in de daling of opmars van bepaalde beroepen op de beroepsprestigeladder? De commandant van de brandweer stond in 1982 nog op plaats 34, in 2006 marcheert hij of zij op naar plaats 23 om in 2016 plek 14 te bereiken.

De pastoor, onderwijzer en de automonteur bleven, maar de meubelmaker, kolenboer en melkboer verdween vrijwel. De groenteboer ging werken in een supermarkt en de kapper werd hair stylist. De systeembeheerder en talkshow-moderator (televisie) kwamen.

Ontwikkeling in de tijd (2): dalers in prestigerangorde

Wat zijn nu de beroepen die in 1982 betrekkelijk laag stonden op de prestigeladder van beroepen maar in 2016 verder wegzakken? Vaak zijn het 'blue collar'-beroepen, te onderscheiden van de witte boorden. Ze vereisen vakmanschap maar door omstandigheden in de bouw (anders bouwen) of in het consumentengedrag is er minder vraag naar. De douaneambtenaar is minder gevraagd als gevolg van de opheffing van binnengrenzen binnen de Europese zone (verdrag van Schengen) maar nog wel nodig op Schiphol. De meubelstoffeerder met een eigen zaak is niet meer gevraagd omdat er nauwelijks nog meubelmakers zijn die werken voor individuele opdrachtgevers. Het komt ook voor dat een beroepsgroep wel over competenties moet beschikken en de nodige ervaring moet opbouwen om het vak goed uit te oefenen maar een lange opleiding niet vereist is.

We hebben de volgende lijst opgesteld:

Hovenier: in 1982 nog plek 76, in 2016 plek 103;
Treinconducteur: in 1982 plek 74, in 2016 plek 104;
Kunstschilder: van plaats 64 in 1982 naar plaats 105 in 2016;
Receptionist: van 83 naar 106;
Bloemist: van 73 naar 107;
Meubelstoffeerder: van 86 naar 109;
Lasser: van 101 naar 111;
Metselaar: van plaats 93 naar plaats 112;
Huisschilder: van 94 naar 113;
Varkenshouder: van 90 naar 117;
Postbode: van 92 naar 118;
Vrachtwagenchauffeur: van 99 naar 119;
Bulldozermachinist: van plaats 95 naar plaats 120;
Kelner/serveerster: van 98 naar 122;
Winkelbediende: van 102 naar 125;
Marktkoopman: van 100 naar 126;
Arbeider land- en tuinbouw: van 96 naar 127;
Magazijnbediende: van 103 naar 128;
Glazenwasser: van 109 van 130;
Schoorsteenveger: van 110 naar 131;
Kamermeisje/jongen in een hotel: van 108 naar 133;
Medewerker strijkservice: van 111 naar 135;
Medewerker aan de lopende band: van 105 naar 137;
Vuilnisophaler: van plaats 112 in 1982 naar plaats 138 in 2016.

Ontwikkeling in de tijd (3): de positie van leraren

Er is een categorie beroepen waar in 2017 stennis over is geweest: de onderwijskrachten. Representanten uit de lerarenwereld zijn van mening dat er sprake is van een lerarentekort, een te grote belasting in termen van werkdruk en het salaris te laag is. Een inhaalslag is volgens hen dringend nodig maar staatssecretaris Sander Dekker buigt niet mee omdat het kabinet-Rutte II in mei 2017 demissionair is. In dat verband maken deze representanten, zoals vakbondsbestuurders, ook melding van de wenselijkheid om het beroepsprestige niet in een vrije val te laten geraken. De baan van leraar of lerares moet in maatschappelijk opzicht niet wegglijden, vinden ze. Die categorie bekijken we eens nader.

De situatie op het vlak van beroepsprestige is in 2017 als volgt. Met de schooldirecteur zit het wel snor. Een directeur van een vwo-school staat op plaats 21 van de prestigeladder voor beroepen uit 2016, een directeur van een mbo-instelling staat op plaats 38 en een directeur basisonderwijs op 32. De leraren dan? Die genieten minder prestige. De leraar bovenbouw op een havo-atheneum-gymnasium (eerste graad) neemt plaats 43 (directeur op 21) in, een mbo-leraar plaats 59 (directeur op 38) en een leraar basisonderwijs (vroeger onderwijzer of onderwijzeres genoemd) plaats 69 (directeur op 32). Is dit verontrustend? Zo gezien nog niet. Maar laten we kijken naar de ontwikkeling in de tijd.

De positie van leraren en onderwijzers op de prestigeladder is sinds 1982 'verslechterd'. Een leraar (eerste graad) uit de bovenbouw in een havo, atheneum of gymnasium had in 1982 plaats 17 op de beroepsprestigeladder, in 2006 plaats 22 en in 2016 plaats 43. De leraar bevindt zich qua door de bevolking toegekend beroepsprestige in *een dalende lijn*. Dat blijkt ook uit andere cijfers. Een tweedegraadsleraar uit de onderbouw van havo, atheneum of gymnasium en een vmbo-leraar had in 1982 nog plaats 33 op de prestigeladder, in 2006 plek 34 en in 2016 plaats 50 (Cörvers e.a., 2017: 74-76). Opnieuw is hier een dalende lijn zichtbaar. Geldt dat ook voor de onderwijzer(es)/leraar basisonderwijs? Deze leraar verkreeg zowel in 1982 als in 2006 plek 42 en in 2016 plaats 69 (Cörvers e.a., 2017: 74-76). Ook hier is de dalende lijn zichtbaar. De positie is er overigens nog steeds een in de bovenste helft van de schaal.

Reflectie

Onderzoek naar beroepsprestige geeft een redelijk inzicht in de sociale stratificatie van de samenleving. Toch zijn er ook enkele beperkingen in het onderzoek. Waaraan te denken?

1. De aan burgers voorgelegde beroepen zijn *bekende* beroepen. Om in de tijd vergelijkend onderzoek te kunnen doen, kan een onderzoeker niet elk meetmoment met een deels nieuw lijstje komen aanzetten. Daardoor kent het onderzoek beperkingen. Men zoekt bij voorbeeld vergeefs naar het beroep van bemiddelaar (mediator), logistiek medewerker, marketeer. Het onderzoek naar beroepsprestige houdt ook geen rekening met in *deeltijd* uitgeoefende 'beroepen'. Het 'beroep' van scheidsrechter bij tennis, hockey of de profvoetbalsport treft men dan ook niet aan in de lijst.
2. *Er bestaan ook recente, unieke beroepen*. Van sommige beroepen bestaan er maar een of twee van en die komen in een vragenlijst niet aan bod. Denk aan een hoofdredacteur van een dagblad of aan een mediamagnaat die tv-producties en musicals ontwikkelt en exploiteert (Van den Ende). En denk aan John de Mol, eveneens bedenker van internationaal succesvolle formats voor televisie. Of aan het beroep van goochelaar (Hans Klok). Daar houdt het prestigeonderzoek geen rekening mee.
3. Het voorgaande argument is nog uit te vergroten. Er komen *nieuwe* beroepen bij. In werkelijkheid bestaat bovendien een *complexe beroepenstructuur*. Die is het gevolg van een proces van *differentiatie* van economische activiteiten en *voortschrijdende arbeidsverdeling* die doorgaat. Het gevolg is dat een enorme lijst van beroepsbenamingen is ontstaan. Een indeling in 138 beroepen, zoals die te vinden is het ROA-onderzoek kan nauwelijks recht doen aan deze rijke en complexe verscheidenheid.

4. *Een beroepsnaam kan voor uiteenlopende functies en activiteiten staan.* Het onderscheid in leidinggevend en van ondernemingen van uitlopende grootte en taakstelling (100 of 2000 medewerkers; een vestiging of vijftig vestigingen) zoals een handelsorganisatie, een woningcorporatie, ziekenhuis (wel of niet academisch ziekenhuis) of verpleeghuis komt niet voor in de beroepsprestigeladder, evenmin als bonus genietende bankmedewerkers versus zij die geen bonus kunnen ontvangen. Zo gezien, zou de ladder meer sporten moeten kennen.
5. *Status staat niet geheel gelijk aan inkomen.* Het gemeten (toegekende) beroepsprestige is een grove graadmeter van de positie die mensen innemen in de maatschappelijke hiërarchie. De beroepsprestigeladder wijkt immers vermoedelijk enigszins af van de ladder die de Belastingdienst produceert als iedereen inkomstenbelasting heeft betaald.
6. Over betekenisvolle *verschillen in statusafstand* of aanzien geeft onderzoek naar het beroepsprestige slechts beperkt informatie. Dat is evenwel hoofdzakelijk een methodische discussie.
7. Er kunnen ook verschillen in aanzien bestaan *binnen* een bepaalde beroepsgroep. Bij voorbeeld: de ene huisarts is de andere niet. Van hoogleraren bestaan meerdere categorieën: de hoogleraar-Nobelprijswinnaar; de gewoon hoogleraar 1 (grote reputatie volgens internationale standaarden; meer salaris); hoogleraar 2 (minder reputatie dan de hoogleraar 1; salarismaximum is lager dan dat van 1); de hoogleraar met een kleine deeltijdaanstelling; de bijzonder hoogleraar. Daar differentieert de prestigeladder niet in, mede omdat veel beoordelende burgers dit onderscheid niet kennen. Maar de schaal differentieert ook niet naar soorten militairen, zoals naar generaal, kolonel, majoor, luitenant, sergeant, korporaal, soldaat. Het prestige van een korporaal is veel lager dan dat van een generaal.
8. Hoe is het met aandacht voor beroepen bij de overheid? In de lijst komt de directeur openbare werken bij een gemeente voor. Deze directeur bezet in 2016 plaats 44 op de prestigeladder. Het onderzoek besteedt overigens nauwelijks meer aandacht aan het geheel van *ambtelijke functies*. Niet alleen de gemeentesecretaris ontbreekt, maar ook tal van andere functies, zoals die van kabinetschef, beleidsmedewerker, raadsgriffier, medewerker communicatie, handhaver, baliemedewerker, portier of gemeentebode. Daar staat tegenover dat de bevolking over het algemeen onbekend is met de beroepsdifferentiatie binnen het gemeentehuis en dus ook geen uitspraken *kan* doen over de status van beroepen. Dat geldt ook voor tal van andere sectoren, zoals een ziekenhuis (er zijn daar meer functies dan die van medisch specialist of verpleegkundige) of een politiekorps. Door het competentiegericht personeelsbeleid wordt de oordeelsvorming in termen van prestige verder bemoeilijkt. De indeling in functies is door die competentiegerichtheid niet langer heilig.

Enkele conclusies

Sceptici kan de mond worden gesnoerd. De *beroepsprestigeladder* zegt wel degelijk iets over de rangorde in beroepsstatus, zoals de bevolking die in de periode 1950- 2017 ziet. Ongelijkheid in beroepsprestige of beroepsstatus bestaat. Elke ladder kent uiteraard ongelijkheid in 'sporten' (dus treden).

Waarom bestaat dat verschil? Omdat opleiding en inkomen nog steeds doorwerken op het toegekende beroepsprestige. Het beroepsprestige correleert vrij sterk met de lengte van de genoten opleiding(en), de hoogte van het inkomen en de complexiteit van de hoofdtaak. Hoe meer een beroep aan opleiding vereist en hoe meer eisen gesteld worden aan een beroep, hoe hoger de plaats van een beroep volgens de Nederlandse bevolking op de beroepsstatusladder. Het beroep van chirurg, rechter, burgemeester, advocaat, notaris, hoogleraar, directeur van een industriële onderneming, piloot, huisarts, tandarts en dierenarts staat al *jaren aan de top* van de ladder. Deze beroepen komen sinds 1982 in de top twintig voor. De chirurg en rechter staan steeds sinds 1982 stabiel in de top-vijf en de huisarts, tandarts en dierenarts staat in deze periode steeds tussen plaats tien en twintig op de ladder, dus iets lager.

De profvoetballer is een voorbeeld van een afwijkend beeld. De profvoetballer klom op van plek 55 in 1982, via plek 40 in 2006 naar plek 25 in 2016. In de statusladder is de profvoetballer *opwaarts mobiel*. Is dit beroep het enige dat een 'opwaartse trend' laat zien? Nee, ook het beroep van verpleegkundige is een voorbeeld van een qua beroepsprestige opwaarts mobiel beroep. Het beroep van verpleegkundige steeg van plaats 54 op de beroepsprestigeladder in 1982 naar plaats 42 in 2016.

In de positie op de prestigeladder van de politieagent, beroepsmilitair en apotheker veranderde in de periode 1982-2016 nagenoeg niets. De apotheker staat steeds tussen plek 20 en 30 op de ladder van 138 posities; heel respectabel. En de politieagent en beroepsmilitair bevinden zich tussen plek 45 en 50.

We kennen ook in prestige dalende beroepen. *Neerwaartse prestigemobiliteit* van een beroep bestaat. Er zijn beroepen waarvan het prestige is afgenomen, zoals dat van journalist: van plek 37 op de statusladder in 1982 naar plek 58 in 2016. De journalist is anno 2017 een *middenmoter* in de statushiërarchie, zoals de bevolking die ziet. Het is in de ogen van burgers geen verderfelijk beroep. De dominee en pastoor behoren ook tot de in prestige dalende beroepen (van plaats 24 in 1982 naar 45 in 2016). Begrijpelijk gezien de ontkerkelijking en onderzoek naar gedrag van pastoors in de katholieke kerk (commissie-Deetman). Ook dalend is de management consultant: van plaats 19 in 1982 naar plaats 36 in 2016. Maar het beroep van consultant staat nog steeds betrekkelijk hoog, op een positie bij de eerste vijftig van de beroepsstatusladder met 138 posities.

De statuspositie van verschillende typen leraren is apart belicht. Ook leraren zijn in de loop der jaren gedaald op de ladder. Een zwaardere opleiding en een veel hoger inkomen kan de positie van het beroep van leraar op het beroepsprestigeladder mogelijk weer omhoog doen schieten.

Literatuur

Braam, A. van (red.), *Actuele sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1970.

Cörvers, F. e.a., *Status en imago van de leraar in de 21ste eeuw*, ROA, Maastricht, 2017.

Doorn, J.A.A. van, en C.J. Lammers, *Moderne sociologie*, Het Spectrum, Utrecht, 1964 (vierde druk).

Ellemers, J.E., F. van Heek als socioloog, in: *Sociologische Gids*, jrg. 34, 1987, pp. 150-158.

Gevers, J.K.M., In memoriam F. van Heek, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 62, 1987, nr. 2, pp. 114-124.

Goddijn, H.P.M., Prof.dr. F. van Heek: zijn werk en betekenis voor de Nederlandse sociologie, in: R.F. Beerling e.a., *Onderzocht en overdacht. Sociologische opstellen voor prof.dr. F. van Heek*. Samengesteld ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar in de empirische sociologie, Rijksuniversiteit te Leiden, Rotterdam, 1972, pp. 1-40.

Groenman, Sj. en H. de Jager (red.), *Staalkaart van de Nederlandse sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1970.

Heek, F. van, *Stijging en daling op de maatschappelijke ladder: een onderzoek naar de verticale sociale mobiliteit*, Brill, Leiden, 1945.

Heek, F. van, *Sociale stijging en daling in Nederland*, Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk/ Stenfert Kroese, Leiden, 1958.

Heek, F. van, e.a., *Het verborgen talent: milieu, schoolkeuze en schoolgeschiktheid*, Boom, Meppel, 1968.

Heek, F. van, *Van hoogkapitalisme naar verzorgingsstaat: een halve eeuw sociale verandering 1920-1970*, Boom, Meppel, 1973.

Heerikhuizen, B. van, Armoede en rijkdom in de Nederlandse sociologie – Over onderzoek naar sociale ongelijkheid, blog 2014, <http://bartvanheerikhuizen.nl/2014/01>.

Hoof, J. van, en J. Van Ruysseveldt (red.), *Sociologie en de moderne samenleving*, Boom, Amsterdam, 1996.

Kuiper, G., *Opklimmen en dalen in beroep en samenleving*, Van Gorcum, Assen, 1954.

Pleij, H., *Moet nog steeds kunnen – Op zoek naar een Nederlandse identiteit*, Prometheus, Amsterdam, 2016.

Sixma, H. en W. Ultee, Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 58, 1983, nr. 4, pp. 360-382.

Sixma, H. en W. Ultee, Trouwpatronen en de openheid van een samenleving – De samenhang tussen de opleidingsniveaus van (huwelijks) partners in Nederland tussen 1959 en 1977, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 58, 1983, nr. 2, pp. 109-131.

Tulder, J.J.M. van, *De beroepsmobiliteit in Nederland van 1919 tot 1954*, Stenfert Kroese, Leiden, 1962.

Tulder, J.J.M. van, Een onderzoek naar beroepsprestigestratificatie en beroepsmobiliteit van 1945-1980, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 53, 1978, p. 103 e.v.

Ultee, W.C., De kansen, risico's en resultaten van een onderzoeksprogramma: Van Heeks meerledige vraagstelling over mobiliteit, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 62, 1987, nr. 2, pp. 124-130.

Wilterdink, N. en B. van Heerikhuizen (red.), *Samenlevingen*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1993.

Auteur

Prof.dr. A.F.A. Korsten (1947) studeerde westerse sociologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN). Promoveerde in 1979 aan de KUN op 'Het spraakmakende bestuur'. Hij was hoogleraar bedrijfs- en bestuurswetenschappen aan de Open Universiteit, faculteit managementwetenschappen (1987-2012) en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Maastricht, faculteit rechtsgeleerdheid (1991-2012). Sindsdien is hij honorair hoogleraar aan de Universiteit Maastricht. Website: www.arnokorsten.nl